

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1985
FORFATTER:	Ellen Beck
TITEL:	Erindringer fra Gl. Ålbo
KORT RESUME:	Dagligdagen i fiskerlejet Gl. Ålbo og slægten Tørnæs.

Erindringer fra Gl. Ålbo

Af Ellen Beck

Gl. Ålbo er et lille fiskerleje ude ved Lillebælt. Jeg er født der, og min slægt har boet der mange år. Min far, bedstefar og oldefar var alle fiskere, og min mand var også fisker.

Navnet Gl. Ålbo (eller som de fleste i Frydenborg siger, Gl. Ålgård) menes at stamme fra før i tiden, da der blev fanget mange ål der på kysten og for at opbevare dem længst muligt, var der skure med store saltkar, hvor ålene blev saltet. Helt bestemt kan det ikke siges, men min far mente at kunne huske snak om det.

Da Sdr. Stenderup i 1807 brændte, flyttede flere af beboerne ud på små ejendomme langs med Lillebælt. Stederne kaldtes Frydenborg og Gl. Ålbo. Da der ikke var meget over fire tønder land til de fleste huse, måtte folkene ernære sig på anden måde. Flere blev fiskere, andre arbejdede på gårdene eller i statskovene.

Min familie Tørnæs stammer fra Gl. Ålbo. Mine oldeforældre boede der i hvert fald også. Sagnet om, at navnet stammer fra en mand, der svømmede over Lillebælt fra Fyn og drev i land på Stenderup Hage, et tørt næs, deraf navnet, troede min far, Hans Erik Hansen Tørnæs, ikke rigtigt på, men ville ikke afvise det. Årsagen til, at manden svømmede over Lillebælt var, at han og en anden mand skulle i militsen. Når de rømmede, blev de fredløse og måtte resten af livet leve i ubemærkethed. Min

bedstefar, Laurits Hansen Tørnæs, fortalte, at i krigens 1848 lå der krigsskibe uden for Gl. Ålbo, og der blev givet besked på, at der ville blive skudt på huset, da der var mistanke om spioner. Min oldefar roede så ud til fjenden og fortalte, at der sad en gammel »værkbrudden« kone derinde, og hende kunne de ikke få ud. Krigsførelsen dengang har nok regnet mere med menneskeliv, end tilfældet er nu, for både den syge kone og huset blev skånet. I 1906–1907 blev huset bygget om fra bindingsværk til rødstenshus, dog er lade og udhuse det samme. Min bedstefar hentede min bedstemor fra Føns, hvad næsten alle fiskere i Gl. Ålbo og Frydenborg gjorde. Det var lettere at sejle over vandet end gå til nærmeste købstad. Den meste handel foregik over bæltet. Middelfart var nærmest, der boede også lægen. Han måtte hentes i robåd eller sejlbåd. Motorer kendtes ikke.

Min bedstemor Karen Tørnæs, født Nielsen, var en dygtig kone. Hun var meget energisk. Hun arbejdede både i mark og stue, og så kunne hun både regne og skrive, og det kneb for mange af datidens ubemidlede folk. Min bedstefar lærte aldrig at læse lange sætninger. Min bedste læste højt for ham og os, så bedstefar fulgte skam godt nok med. De havde fire tønder land, hvor der både var korn, roer og lidt græs. 2–3 køer, en hest og grise var der altid i stalden, men et stort arbejde var det også at skaffe

føden til så mange dyr. Bedste trak med køerne op ad vejen og lod dem græsse på grøftekanten, eller bedstefar slog græsset og hentede det hjem til hø.

Ved stranden groede der i min barndom store rigdomme af noget, bedstefar kaldte »mell«. Det plukkede vi også og gav grisene. Køerne brød sig ikke så meget om det.

Bedstefar kørte også lidt. Man kan kalde det vognmandskørsel. Når nogle i Sdr. Stenderup manglede grus til gårdsplads og havegange kørte bedstefar et læs à 2,- kr., måske helt til Kolding. Fisk kørte han til torvet om vinteren for en fisker i Frydenborg, Emil Hede. Trods kulde og sne måtte »Elly« spændes for, at bedstefar fik en knippe halm om fødderne og en stor kavaj på, da det jo tog mindst to timer at komme til torvs.

I Gl. Ålbo var min bedstefar, Laurits Hansen Tørnæs boelsmand og fisker og efter ham min far Hans Erik Hansen Tørnæs. Desuden var der Peter Petersen (høker) og før ham hans far Jens Petersen (høker). De stammede også fra Stenderup, hvor moderen havde en høkerforretning. Thomas Madsen Årup, hans far, Kresten Madsen Årup, Nis Ludvig var alle fiskere fra Gl. Ålbo.

Min far og Peter Petersen var i flere år makkere om vinteren, hvor de fiskede med kroge efter torsk. Peter Petersen der var ungkarl fik en motorbåd (den første fisker der, som havde råd til det).

Om sommeren havde far en kvase, og han og Nis Ludvig fiskede efter ål og ålekvabber, især i Gamburg Fjord. Om vinteren skulle drivkvaserne, som de kaldtes, på land, og da der ikke er meget forstrand, måtte de ad rettens vej erhverve en strimmel af gården »Gl. Ålgård«. Der stod en barkgryde og et spil, og der blev anvist plads til bådene. De vod, der blev fanget ål i, måtte ofte barks i »katliko«. Det foregik i barkgryden, en stor jerngryde, der blev fy-

Laurits Hansen Tørnæs, ca. 1936.

ret under til det kogte, så catechuen (i fiskersprog »katliko«) blev smeltet og kogt ind i voddet. Dernæst skulle det lægges ud i græsset og tørres, inden det igen kunne bruges. Det nyere nylongarn skal ikke behandles.

Min bedstefar og far fiskede også efter blankål om efteråret. Garn og ruser skulle først tjæres – også i gryden, men med tjære, kultjære. Fremgangsmåden var som med ålevoddet. Fiskeri med ålevod var jo meget afhængig af vejret, da vinden jo skulle føre kvasen frem og voddet bagefter med linen.

Ålefiskeri om efteråret var med faststående redskaber. Først skulle pæle i forskellige længder og tykkelser slås ned i bunden i et meget sirligt mønster. Garnet skulle passe nøje til bunden, der jo ikke er lige jævnt. Et ålegarn, der stod forkert, kunne

Hans Erik Tørnæs bøder garn, sommeren 1936.

ikke fiske, så der var altid stor diskussion, før pælene blev sat. Somme tider måtte der måles vanddybde, da bunden kunne forandre sig fra det ene år til det andet. I ældre tid måtte alle pæle hamres ned med håndkraft og en stor trækølle, der var jerngjorde om. Et meget strengt arbejde. Så kom der en rambuk på en stor jolle, så kunne to-tre mand nå en del på en dag. Nu kan en mand gøre det ved at spule vand ned, så sand og grus forsvinder og pælen synker ned.

Ålefiskeriet var i ældre tid en god hjælp for de mange små husmænd og fiskere langs kysten. I vore dage måske knap så godt. Kun til de fiskere, der har mange garn. I ældre tid var der ikke ålegarn ude oppe langs Sønderjyllands kyst eller sydpå. Det er der kommet nu, og så når der ikke så store fangster herop.

Ved Gl. Ålbo er vanddybden stor næsten ind til bredden, og da skovene og Stenderup Hage giver læ, er det blevet til en naturhavn i Gl. Ålbo.

Det gav så fiskerne den tanke, at der kunne bygges en rigtig havn med mole og fortøjningsplads både til de hjemmehørende fiskere og eventuelt små fragtbåde. Fiskerne drog i flok til kommunens folk, men svaret var nej. Måske havde det været bedre med en havn, det er vist svært at bedømme i dag. Der bor kun en fisker i Gl. Ålbo, men måske havde der været flere, hvis havnen havde været der. I min barndom kom der flere yachter (en slags fragtbåd) til Gl. Ålbo med sten og ral til brug til vedligeholdelse af vejene. De var jo ikke asfalterede dengang. Det var skipperne Gørges og Bauer fra Agtrupvig, der sejlede i land med store lastede pramme, og manden fra fattiggården kørte helt ud i vandet med heste og vogn og kørte det i land. Der blev også lavet et tipvognsspor i skoven ved skovriddergården. Det blev brugt i flere år til at læsse trækævlere i fragtbåde.

Gl. Ålbo og Frydenborg udgjorde tilsammen et lille samfund, Stenderupskov.

Stenderupskov skole var samlingsstedet for møder og talere, politiske som kirkelige, og hvad der

Garnrensning ved stranden.

Artiklens forfatter er nr. to fra venstre. Ca. 1956.

ellers skulle drøftes af småting. Store beslutninger blev drøftet i forsamlingshuset i Sdr. Stenderup.

Stenderupskov havde egen brugs, senere købmand. Sidst købmand Graversen, som lukkede sidst i 70erne. En smedie var der også. Hvor Mørkholdtvejen gør en brat svingning lå smedien. Smed Ole Schmidt blev kaldt Ole Gnist. Da han døde, lukkede smedien, antagelig 1918-19 eller deromkring. Bønderne havde heller ikke eget tærskeværk, men havde ét tilsammen, der gik ved en, jeg tror, dampmaskine, i det mindste motor. En mand, Peter Si-

mosen, betjente vidunderet, og han tog fra gård til gård om vinteren og tærskede kornet. Folk med tre-fire tønder land brugte plejlen – to træstave bundet sammen på en egen facon, så den ene halvdel hævedes i luften og den anden halvdel slog ned i kornet. Et drøjt arbejde. En plejl var bundet sammen med åleskind. Mølleren fra Stenderup hentede så det tærskede og rensede korn til forarbejdning, både til menneske- og dyrefoder og afleverede det igen. Ikke alle husmænd havde en hest.

Stenderupskov har forandret sit udseende. Det,

Stranden ved Gl. Ålbo.

jeg husker fra barndommen, er alle de store, smukke levende hegn. Rundt om alle marker var der hyld, vildroser, hvid- og rødtjørn og brombærranker overalt. Alt det gav mad til fugle og smådyr, og vi plukkede bær hele efteråret, som blev solgt til købmanden.

I endnu ældre tid var markerne ned til bæltet indhegnet med piletræer. Vist et særpræg for denne egn. Pludselig kom bønderne i tanker om, at hegnene skulle brændes af og markerne sprøjtes. Måske lidt gevinst, men helt bestemt et onde for alle dyr, især fugle og smådyr, der spiste bær og byggede rede i hegnet. Næsten alle vandhuller blev fyldt med skrammel og til sidst fyldt med jord. Resultatet blev, at alt hvad der levede og fik føden i ferskvandet, uddøde.

Engen, der lå smukt ned mod bæltet, blev drænet, og alle de planter, der voksede i vådområder forsvandt langsomt, og nu er der nærmest langt, tørt græs.

I mine øjne er landskabet langsomt ødelagt, men måske forlanger tiden det sådan. Jeg tror det nu næppe, for hvad er naturen uden dyr på marken og fugle i luften. Hvis ikke der bliver gjort noget for at skærme naturen, er jeg bange for, at vore oldebørn ikke oplever at se dyr, jeg som barn, og voksen med, har fodret og værnet om.

Næst efter mit hjem lå den gamle kro. I min barndom ejedes den af Louise Langhoff, enke efter Rudolf Langhoff fra Gl. Ålgård. I mange år var det et sted, hvor en del mennesker kom, både som bade-gæster, som det kaldtes, og som turister.

Jeg husker at kunstmaleren Slott-Møller og flyveren Botved har boet der. Da det er en kongelig privilegeret kro måtte der altid være mad i huset, hvis der kom en gæst. Da var der også overfartssted i Gl. Ålbo. Min bedstefar og far har sejlet mange folk til

Fænø eller Skrillingstrand. Under besættelsen sejlede far tit med frihedskæmpere til Fænø, hvor de havde et fristed. Jeg har også selv roet folk over til Fænø.

I min fars yngre dage var der keglespil på kroens mark, men det husker jeg ikke. I Frydenborg var der en del yngre fiskere på fars alder. Niels Hede havde en stor flok børn, som opvoksede der og i flere år også fiskede derfra. Christian Hede og Karoline havde ingen børn. Knud og Sidsel boede på »Hagen«, Emil og Ida i Rønne, Poul Hede og Gine, Marius Hede og Margrethe – alle kom til keglespil i deres ungdom, men det holdt op, og efterhånden, som der stiftedes familie, der blev de hjemme i Frydenborg.

I min barndom var Frydenborg langt væk. Vi børn måtte ikke gå så langt væk, men vi mødtes jo i skolen og blev kendt med hinanden på den måde.

Stenderupskov fik bygget ny skole omkring 1917–18, og jeg var i det første hold børn.

I den tid skolen blev bygget, var kroen i Gl. Ålbo til rådighed for undervisningen. Lærer Brun og frk. Christiansen var de eneste lærere. Frk. Christiansen boede i ovnhuset – et usselt lille hummer, man skulle jo prøve at byde de herrer og damer lærere det i vore dage. Jeg var meget glad for at gå i skole og tilbad både lærer Lübecker (lærer Brun var ikke med i den nye skole, men flyttede til Stenderup) og frk. Christiansen. Hun lærte os meget. Hvordan vi skulle opføre os og især, hvordan vi ikke måtte. Lidt har der vel altid hængt ved. Hvis f. eks. en dreng kom våd af regn i skole, eller hvad der kunne ske i 1. klasse, at ét kom til at tisse i bukserne, måtte de pænt iføre sig hendes langbenede bukser. Det var jo både ondt og godt for den arme unge, det gik ud over. Vi havde stor respekt for vore lærere, men engang imellem gjorde vi alligevel noget for-

kert. Jeg husker, da flyver Botved første gang landede på »Dortealunds« mark. Vi havde frikvarter, og vi måtte ikke gå ud på vejen, men en sådan verdenssensation var ikke til at stå for. Vi syntes, det var lige over det første hegn, og vi løb derover, men det var stadig væk længere væk, helt til vi snart var

i Frydenborg. Vi fik set en flyvemaskine, men skulle jo så hjem. Jeg er bange for, at jeg havde en stor skyld i udflugten og var ikke helt godt tilpas jo nærmere vi kom skolen. Jeg fik så den geniale idé, at vi skulle komme marcherende og synge for fuld udblæsning, det gjorde vi og mærkværdigvis – vi fik

Stenderupskov skole, ca. 1912. Lærer Lübecker til venstre, frk. Christiansen til højre.

ikke engang skæld ud, blot skulle vi i en fart på plads. Om Lübecker syntes, at det var så stor en oplevelse for os, at han ikke ville tage glansen af den fik vi jo aldrig at vide.

Selv ville jeg på det tidspunkt gerne være lærerinde, men far havde jo ikke råd til at lade mig læse, og jeg blev også godt tilfreds uden.

I første og anden klasse hos frk. Christiansen kom vi hver sommer på en lille skovtur, måske endda to gange. Turen gik over marken til skoven ved Kongens Hørgård over Djævlebroen og ned til Slumrebænken. Den var helt nede ved Lillebælt mellem Skovriddergården og Thues Hus (fodermesterbolig til Kongens Hørgård). Bænken var gravet ud i en halvmånefacon ind mod skoven, så vi sad og så ud over vandet. Vi havde mad og sodavand eller saftvand med, som vi spiste. Så legede vi lidt og sang, og turen gik så langs stranden om til Gl. Ålgård hos Hans Langhoffs. Her ventede der kakao og kage. Vi legede lidt igen og drog så hjem efter en meget herlig dag.

Slumrebænken er desværre flere gange skredet med ud over skrænten, enten væltede de store gamle træer, eller vand og frost løsnede jord og sand, der så styrtede i vandet.

I flere år blev gangstierne langs med vandet, altså oppe i skoven, holdt i orden med hakke og rive, men i mange år har det ligget upåagtet hen, men vi, der har oplevet slumrebænken i sin glansperiode, glemmer det vist ikke.

En gang om året var der så den store skovtur. Den gik til Løverodde. Der blev vi kørt ned med hestekøretøj. De fleste bønder kørte med deres folk, og det var en stor dag. Madkurvene bugnede af god mad med pålæg på, som vi ellers ikke kendte ret meget til. Både far og mor var med, og det var vi ikke forvænt med. Vi legede hele eftermiddagen –

Ellen Beck og hendes familie, ca. 1939.

også Lübecker og frk. Christiansen legede med, og når vi ud på aftenen tog hjem, råbte vi hurra og sang af fuld hals, det gjorde vi for resten også på turen derned, men der var flest folk at vinke til på hjemturen. Da var de folk, der ikke var med, jo kommet fra arbejde, og de ældre sad i vejkanten og lige frem ventede efter hver vogn, der kørte forbi. Det var den største dag, vi havde hele sommeren. Ikke engang fødselsdagen kunne måle sig med den.

Meget vand er løbet i Lillebælt siden disse begivenheder.

Jeg er nu flyttet til Kolding, men jeg mindes altid de gode, indholdsrige og dejlige år i Gl. Ålbo.